

Model szkolnego programu profilaktyki - propozycja

Tworzenie Szkolnego Programu Profilaktyki SPP

Konieczność budowania Szkolnego Programu Profilaktyki wprowadzona została rozporządzeniem MENIS z dn. 26.02. 2002 r. (Dz. U. Nr 51, poz. 458 z 2002 r.) i zobligowała dyrektorów szkół i nauczycieli do zastanowienia się nad istotą profilaktyki prowadzonej w szkołach i metod konstruowania szkolnego programu profilaktyki. Spróbujmy zatem uporządkować podstawową wiedzę na ten temat.

Jak stworzyć dokument, który może wspierać codzienną pracę edukacyjno - wychowawczą i profilaktyczną szkoły? Ważne jest, by wszyscy nauczyciele w szkole mieli wiadomość, że to, jak zostanie skonstruowany ten program i co się w nim znajdzie, zależy wyłącznie od grona pedagogicznego. Nauczyciele powinni również wnikliwie zapoznać się z zapisami w podstawie programowej, gdyż SPP wspomaga wychowanie i nauczanie, jak również dokonać analizy problemów szkoły, jej zasobów i potrzeb środowiska.

Najlepiej zrobić to, szukając odpowiedzi na takie pytania:

- Jakie zachowania ryzykowne uczniów stanowią największe problemy?
- Ilu uczniów znajduje się w grupie podwyższonego ryzyka, czyli jest zagrożonych niedostosowaniem społecznym lub wykluczeniem z powodu posiadanych dysfunkcji?
- Ilu uczniów wagaruje?
- Ilu uczniów ma problemy z zachowaniem?
- Ilu uczniów ma problemy z nauką?
- Ilu nauczycieli posiada kwalifikacje do prowadzenia zajęć profilaktycznych?
- Ilu nauczycieli prowadzi takie zajęcia? Czy uczestniczą w nich uczniowie z grup ryzyka?
- Jak często tematy związane z profilaktyką są tematem WDN?
- Jakie są potrzeby szkoleniowe z zakresu profilaktyki wśród nauczycieli?
- Kto prowadzi z uczniami działania interwencyjne, gdy jest taka potrzeba?
- Kto w szkole koordynuje działania profilaktyczne?
- Kto w szkole ma szczególne kompetencje w obszarach profilaktyki?
- Z jakimi instytucjami szkoła współpracuje w zakresie profilaktyki?

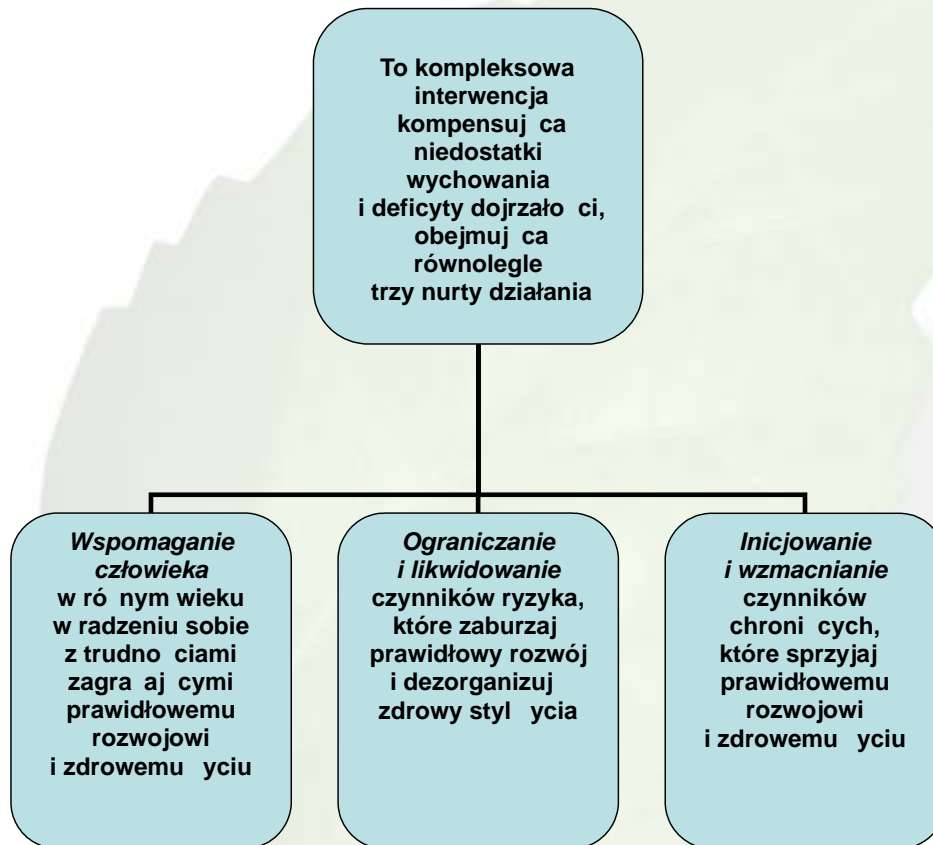
Po takiej analizie własnych zasobów (ludzkich i materialnych) wiadomo, jakie są możliwości ich wykorzystania oraz potrzeby, jakie powinny być zaspokojone. Znajdujemy również zidentyfikowane niepokojące obawy. Aby dostrzec natomiast, jakie zachowania uczniów budzą obawy, należy wiedzieć, jakie są prawidłowości rozwojowe oraz potrzeby danej grupy wiekowej. Niezbędny jest do tego tzw. punkt odniesienia norma, czyli grupa prawidłowo funkcjonująca. Chodzi o porównanie niepokojących zachowań z dopuszczalnymi. Jest to moment, aby nazwać rzeczywiste problemy.

Do zrozumienia występujących trudnościami, ich przyczyn i uwarunkowań potrzebne jest odwołanie się do wiedzy na temat teorii czynników chroniących i ryzyka.

Jak należy rozumieć profilaktykę? Podstawowe wiadomości

Według prof. Z.B. Gasia profilaktyka to:

Można więc przyjąć, że profilaktyka to odpowiednie działanie:

- wspomaganie człowieka,
- ograniczanie i likwidowanie czynników ryzyka,
- inicjowanie i wzmacnianie czynników chroniących,

które ma na celu zapobieganie pojawianiu się lub rozwojowi niekorzystnego zjawiska, w konkretnej społeczności, np. szkolnej.

Mimo prawidłowych oddziaływań wychowawczych dzieci i młodzież jednak zachowują się ryzykownie. Dzieje się tak dlatego, gdy nie mogą lub nie potrafią funkcjonować inaczej. Takie zachowania są wtedy ich własnym sposobem przystosowania się do istniejącej sytuacji.

Wyeliminowanie jednego zachowania ryzykownego może powodować pojawienie się innych. W literaturze przedmiotu można natknąć się z koncepcjami, według których to, jakie zachowanie ryzykowne podejmują uczniowie z różnych grup ryzyka, jest czynnikiem przepadku, pojawienia się odpowiedniej okazji (Szymańska, Zamecka, 2002).

Teoria Zachowań Problemowych (wg R. i S.L. Jessorów) głosi, że różne zachowania ryzykowne pełni podobną funkcję w życiu jednostki, co zachowania konwencjonalne. Służą zaspokajaniu tych samych potrzeb, np. miłości, akceptacji, przynależności lub pozwalają realizować takie same cele rozwojowe, np. uzyskanie niezależności od rodziców.

Warto w gronie pedagogicznym poświęcić trochę czasu na zrozumienie uwarunkowań, motywów zachowań swoich wychowanków i zanim podejmiemy działania uzyskać przekonanie, że wiemy dlaczego wybieramy akurat tak, a nie inną formę aktywności.

Aby profilaktyka w szkole była skuteczna, musi spełniać wymienione warunki:

- musi wynikać ze wiadomości zagrożenia prawidłowego procesu wychowawczego i gotowości do współdziałania w zmianie istniejącej sytuacji wychowawczej,
- konfrontować człowieka - ucznia z niebezpieczeństwem, ryzykiem,
- musi przekonać odbiorcę, że niebezpieczeństwo, ryzyko dotyczy również jego, i równocześnie nie, ale w jego mocy leży skuteczna ochrona siebie i innych.

W związku z tym zadaniem profilaktyki w szkole jest inicjowanie, uruchamianie takich działań, które wprowadzą pożądane zmiany w funkcjonowaniu młodego człowieka – ucznia.

W tym miejscu warto zaznaczyć, że warto sprecyzować co oznacza wyrażenie zachowanie ryzykowne.

Teoria czynników ryzyka i czynników chroniących

Czym są zachowania ryzykowne? Terminem tym określa się różne nieprawidłowe zachowania ucznia niebezpieczne zarówno dla zdrowia fizycznego i psychicznego, jak i dla jego otoczenia społecznego (K. Ostaszewski, 2003).

Różne czynniki sprawiają, że dziecko zachowuje się zgodnie z normami i oczekiwaniami społecznymi lub podejmuje zachowania ryzykowne. Wśród wielu prób wyjaśnienia przyczyn i następstw zachowań ryzykownych, na uwagę zasługuje m.in. teoria czynników ryzyka i czynników chroniących (Garmezy, Hawkins, Baxley).

Termin zagrożenie/ryzyko często pojawia się w literaturze specjalistycznej, poświęconej edukacji, psychologii. Nauczyciele często używają tego terminu do opisu dzieci i młodzieży, którym grozi wypadnięcie z systemu edukacyjnego albo w odniesieniu do młodzieży, która nie przyswoiła sobie umiejętności poradzenia sobie w trudnych sytuacjach. Zakłada się, że u dzieci pochodzących z rodzin, gdzie panuje ciepłe, pełne miłości i troski relacje z rodziną i przyjaciółmi, ryzyko wystąpienia problemów w przyszłości jest zdecydowanie mniejsze. Bez względu na to w jakich warunkach wychowuje się młody człowiek zdarza się, że mimo to musi zmierzyć się z trudnymi sytuacjami, a poziom indywidualnej odporności jest uwarunkowany także wieloma innymi czynnikami.

Pamiętaj, że o tym, jak wychowanie, to proces wspomagania wychowanka w rozwoju, ukierunkowany na osiągnięcie pełnej dojrzałości w czterech podstawowych sferach: fizycznej, psychicznej, społecznej i duchowej, możemy określić, na jakie czynniki ryzyka narażeni są młodzi ludzie.

Zagrożenia dla dojrzewania fizycznego	
<p>W sferze fizycznej – dojrzewanie związane nie tylko z naturalnymi procesami rozwoju fizycznego, ale również z nabywaniem wiedzy i umiejętności umożliwiających prowadzenie zdrowego stylu życia (adekwatnego do wieku i możliwości fizjologicznych organizmu)</p>	<p>Przecenie dzieci prac intelektualnych, co skutecznie ogranicza ruch i wysiłek fizyczny. Pasywne formy spędzania czasu wolnego (TV, Internet, gry komputerowe, kino domowe). Kult mięśni i siły fizycznej kult zgrabnej sylwetki (sterydy, diety). Kult farmakologii – przekonanie, że chemia jest lekarstwem na wszystko mniejszy wysiłek szybszy efekt. Używanie alkoholu i innych środków psychoaktywnych. Wczesna aktywność seksualna. Agresja, przemoc.</p>
Zagrożenia dla procesu dojrzewania psychicznego	
<p>W sferze psychicznej – dojrzewanie ukierunkowane na uczenie się odpowiedzialności za siebie i swój stosunek do świata oraz odpowiedzialności za swoje otoczenie.</p>	<p>Zacieranie granic w życiu i rozwoju młodzieży – nie słyszy o prawach ani o obowiązkach i odpowiedzialności.</p> <p>Promowanie egocentryzmu – młody człowiek jest najważniejszy i cały świat powinien koncentrować się na jego potrzebach.</p> <p>Akceptowanie egoizmu – wszystko, młodym człowiekowi od życia się należy; cel u siebie zawsze.</p> <p>Celem rozwoju nie jest dojrzałość, lecz samozadowolenie – życie powinno być przyjemne a nie odpowiedzialne.</p>
Zagrożenia dla procesu dojrzewania społecznego	
<p>Sfera dojrzewania społecznego polega na nabywaniu umiejętności prawidłowego wywiązywania się z pełnionych ról społecznych i systematycznego przygotowywania się do podejmowania nowych ról, związanych z cyklem życia.</p>	<p>Oslabienie roli rodziny w życiu dziecka – ograniczanie wpływu rodziców, rosnące znaczenie związków partnerskich</p> <p>Odrywanie ról od wieku dziecka – dziecko podejmuje role wymagające odpowiedniej dojrzałości psychicznej, podnoszenie do świata dzieci zjawisk typowych dla młodzieży lub dorosłych (bale, konkursy piękności, festiwale).</p> <p>Deformowanie szeregu ról społecznych, np. stadionowy chuligan to kibic; oszust i naciągacz to biznesmen.</p> <p>Podważanie podstawowych autorytetów społecznych, takich jak rodzice, nauczyciele, duchowni, politycy, media – poszukują one tylko sensacji.</p> <p>Porzucanie nauki szkolnej. Ucieczki z domu.</p>
Zagrożenia dla procesu dojrzewania duchowego	
<p>Sfera dojrzewania duchowego obejmuje przede wszystkim nabywanie konstruktywnego i stabilnego systemu wartości oraz poczucia sensu istnienia.</p>	<p>Redefiniowanie wartości – na skutek specyficznego interpretowania lub kontekstu sytuacyjnego dotychczasowe wartości nabierają nowego znaczenia, często wręcz sprzecznego z dotychczasowym (wolność – samowola, otwartość – bezkrytycyzm, tolerancja – akceptacja wszystkiego).</p> <p>Eliminowanie z wychowania i języka szeregu wartości, które stanowi istotny warunek kształtowania się poczucia tożsamości osobistej.</p>

Resilience czyli pozytywne myślenie w profilaktyce

W obecnych czasach, w obliczu przemian społeczno – ekonomicznych, kiedy coraz więcej rodzin traci pracę, znajduje się w trudnej sytuacji materialnej odbija się to głęboko na prawidłowym dorastaniu młodych ludzi. O tym, czy ten fakt będzie miał długotrwałe, negatywne skutki decyduje wiele czynników, między innymi wiek dziecka, jego poziom dojrzałości, cechy osobiste, dostępne zasoby. Według teorii resilience /umiejętność odbicia się od dna, elastyczność, sprężystość, odporność, regeneracja sił/ dzieci z grupy ryzyka nie zawsze trzeba uznać za osoby na pozycji przegranej. Koncepcja ta mówi, że są to dzieci, które posiadają tajemnicze moce, które pozwalają im przetrwać w ekstremalnie trudnych warunkach i mimo wszystko rozwijają się prawidłowo. Ta adaptacja zależy od wielu czynników, które nazywamy czynnikami chroniącymi i wspierającymi rozwój zwane te czynniki dobrostanu. Dzieci walczą z przeciwnościami życiowymi nie mogą osiągnąć odporności same. Potrzebują miłości, opieki i wsparcia ze strony dorosłych – rodziców, nauczycieli lub innych osób z otoczenia. Badania wskazują, że kluczową rolę w budowaniu odporności odgrywają nauczyciele na każdym etapie kształcenia. Adekwatne wymagania, dawanie pozytywnych informacji zwrotnych, bycie w roli powiernika, buduje motywację ucznia i daje mu poczucie bezpieczeństwa.

Czynniki chroniące

Czynniki budujące odporność

Do klasycznych czynników chroniących i budujących odporność zaliczamy:

- środowisko rodzinne – to najważniejszy ze wszystkich czynników wpływających na prawidłowy rozwój psychospołeczny dziecka - zaangażowanie w życie dziecka.
- Otoczenie społeczne, pozarodzinne – dziecko czerpie wsparcie z otoczenia społecznego – szkoły, środowiska lokalnego lub osób, które są mu bliskie, np. rówieśników. Troska ze strony innych osób spoza rodziny zwiększa u dziecka odporność i niepodatność na sytuacje zagrożenia. Szczególnie jest tutaj ważna rola nauczyciela, który dla nastolatka może stać się drugą, co do ważności, osobą znaczącą. Jest oceniany jako bardziej obiektywny od rodziców, toteż jego opinie mają wielki wpływ na formowanie się osobowości ucznia (samoocena, emocje, obraz świata); Relacje nauczyciela z uczniem mogą decydować o pozycji socjometrycznej ucznia, mają wpływ na procesy i role grupowe w klasie. Wsparcie ze strony nauczyciela może rekompensować brak wsparcia ze strony rodziców i rówieśników.
- środowisko rówieśnicze - kontakty z rówieśnikami akceptującymi normy społeczne, z aspiracjami edukacyjnymi, prospołecznymi to kolejne źródło wsparcia dla dziecka zagrożonego.
- Cechy osobowości – dzieci i młodzież cechujące się odpornością – superdzieciaki, które radzą sobie z wyzwaniami w sposób społecznie akceptowany. Ich pozytywne podejście do problemów życiowych i szukanie konstruktywnych rozwiązań pozwalają w optymalny sposób rozwiązywać emocjonalnie ryzykowne doświadczenia.

Analizując czynniki dobrostanu możemy stwierdzić, że tak naprawdę nie są one czymś niezwykłym, ponieważ są to uwarunkowania, które towarzyszą prawidłowemu rozwojowi młodego człowieka i służą procesowi adaptacji w środowisku, w którym żyje on i dorasta. Trzeba pamiętać, że ich istnienie w jakimś wymiarze przynależne jest wszystkim dzieciom. Co z tego wynika? Naukowe rozwiązania o czynnikach chroniących i wspierających rozwój wskazują, że należy je traktować nie tylko w obszarach ochrony przed zagrożeniami, ale także w obszarach pozytywnego rozwoju dzieci i młodzieży. Takie podejście pozwala na integralne potraktowanie obszaru wychowania, profilaktyki i promocji zdrowia w szkole/placówce. Działania, które tradycyjnie funkcjonowały oddzielnie.

Poziomy działania profilaktycznych

Odpowiednio do stopnia ryzyka profilaktyka jest prowadzona na kilku poziomach (za: H. Mrazek i R. Hagerty, 1994):

Profilaktyka uniwersalna

- Jest adresowana do wszystkich uczniów w określonym wieku, bez względu na stopień ryzyka wystąpienia zachowań problemowych lub zaburzeń psychicznych i dotyczy znanych, w znacznym stopniu rozpowszechnionych zagrożeń, np. przemocy, czy używania substancji psychoaktywnych. Na tym poziomie wykorzystywana jest ogólna wiedza na temat zachowań ryzykownych, czynników ryzyka i czynników ochronnych, danych epidemiologicznych (są to głównie wyniki badań naukowych, dotyczące m.in. palenia papierosów, picia alkoholu, informacje o wieku inicjacji).
- Celem ma być opóźnienie inicjacji, przeciwdziałanie pierwszym próbom podejmowania zachowań ryzykownych. W dużej mierze działania profilaktyczne skupiają się na tworzeniu wspierającego, przyjaznego klimatu szkoły, który pozytywnie wpływa na zdrowie psychiczne i poczucie wartości, motywację do osiągnięć uczniów i nauczycieli. Pozwalają także na czynny udział rodziców w życiu szkoły.

Profilaktyka selektywna

- Jest ukierunkowana na grupy zwiększonego ryzyka, wymaga dobrego rozpoznania w społeczności szkolnej grup uczniów zachowujących się ryzykownie lub znajdujących się w specyficznej sytuacji społecznej, rodzinnej. Informacje o uczniach szkoła gromadzi w toku codziennego procesu edukacji, szczególnie dotyczy to uczniów z deficytami poznawczymi, z rodzin dysfunkcyjnych itp. Dla dzieci i młodzieży znajdujących się w grupie podwyższonego ryzyka (np. z rodzin z problemem alkoholowym) organizowane są indywidualne lub grupowe działania profilaktyczne (terapia pedagogiczna, treningi umiejętności społecznych, socjoterapia).

Profilaktyka wskazująca

- profilaktyka na rzecz jednostki wysokiego ryzyka, to działania polegające na interwencji, terapii dzieci i młodzieży, przejawiających symptomy zaburzeń i wymagających specjalistycznego przygotowania do ich udzielania. Na tym poziomie, w profilaktykach najczęściej angażują się różne instytucje zewnętrzne, przygotowane do prowadzenia pomocy psychologicznej lub medycznej. (za: K. Ostaszewski, A. Borucka, 2005).

Strategie działań profilaktycznych

Na wszystkich poziomach profilaktyki stosuje się różne strategie: (za: Z. B. Gałuszka; 2003; B. Kamińska-Burko - red., 2005).

Strategie informacyjne

Celem jest dostarczenie adekwatnych informacji na temat skutków zachowań ryzykownych i tym samym umożliwienie dokonywania racjonalnego wyboru. U podstaw tej strategii leży przekonanie, że ludzie, zwłaszcza młodzież, zachowują się ryzykownie, ponieważ zbyt mało wiedzą o mechanizmach i następstwach takich zachowań. W związku z tym dostarczenie informacji o skutkach np. palenia tytoniu, może spowodować zmianę postaw, a w konsekwencji - nie podejmowanie zachowań ryzykownych.

Strategie edukacyjne

Mają pomóc w rozwijaniu umiejętności psychologicznych i społecznych (umiejętności nawiązywania kontaktów z ludźmi, radzenia sobie ze stresem, rozwiązywania konfliktów, opierania się na naciskom ze strony otoczenia itp.).

U podstaw tych strategii leży przekonanie, że ludzie, nawet dysponując odpowiednią wiedzą, podejmują zachowania ryzykowne z powodu braku wielu umiejętności niezbędnych w życiu społecznym. Te deficyty uniemożliwiają im budowanie głębszych, satysfakcjonujących związków z ludźmi, odnoszenie sukcesów, np. zawodowych. Szukaj więc chemicznych, zastępczych sposobów radzenia sobie z trudnościami.

Strategie działań alternatywnych

Ich celem jest pomoc w zaspokojeniu własnych potrzeb (np. sukcesu, przynależności) oraz osiągnięciu satysfakcji życiowej przez stwarzanie możliwości zaangażowania się w działalność pozytywną (artystyczną, społeczną, sportową itp.). U podstaw tych strategii leży założenie, że wielu ludzi nie ma możliwości zrealizowania swej potrzeby aktywności, podniesienia samooceny poprzez osiągnięcie sukcesów, czy też rozwoju zainteresowań. Dotyczy to zwłaszcza dzieci i młodzieży zaniedbanej wychowawczo.

Strategie interwencyjne

Celem tych działań jest pomoc osobom mającym trudności w identyfikowaniu i rozwiązywaniu ich problemów oraz wspieranie w sytuacjach kryzysowych. Interwencja obejmuje towarzyszenie ludziom w krytycznych momentach ich życia. Podstawowe techniki interwencji to poradnictwo, telefon zaufania, sesje interwencyjne, doradztwo. Strategie interwencyjne, jako działania głębsze i bardziej zindywidualizowane, w zasadzie zastrzeżone są dla poziomu drugiego i trzeciego.

Strategie zmniejszania szkód

Przewidziane są głównie dla potrzeb profilaktyki wskazującej. Adresatem tych działań są grupy najwyższego ryzyka.

Strategie zmian środowiskowych

Nakierowane są na identyfikację i zmienianie tych czynników środowiska społecznego i fizycznego, które sprzyjają zachowaniom problemowym. Mogą one obejmować: modyfikację środowiska, miejsca przebywania osoby dysfunkcyjnej, zmian postaw społecznych wobec osób dysfunkcyjnych.

Strategie zmian przepisów

Zazwyczaj kierowane są do całej lokalnej społeczności. Polegają na zmianie przepisów prawnych, rozporządzeń lokalnych, ograniczanie dostępu do środków odurzających i ich dystrybucji.

Jak planować działania profilaktyczne w szkole?

Wprowadzony przez MENIS obowiązek opracowania i realizowania przez szkołę programu profilaktyki stworzył szansę uporządkowania i podwyższenia poziomu jakości działań profilaktycznych. Zobligowanie całego grona pedagogicznego i personelu szkoły do tworzenia systemowego programu działań profilaktycznych i podejmowania ich może zainicjować przeciwdziałanie zachowaniom ryzykownym. Działania profilaktyczne (zapobiegawcze, korekcyjne) tworzą więc warunki do sprawnej realizacji procesu wychowawczego. Profilaktyka problemowa w szkole powinna znaleźć się w opracowanym przez placówkę oświatową - SZKOLNYM PROGRAMIE PROFILAKTYKI.

SPP to projekt systemowych rozwiązań w środowisku szkolnym, uzupełniających wychowanie i ukierunkowanych na:

- wspomaganie ucznia w radzeniu sobie z trudnościami zagrożającymi prawidłowemu rozwojowi i zdrowemu życiu;
- ograniczanie i likwidowanie czynników ryzyka (jednostkowych, rodzinnych, rówieńniczych, szkolnych, środowiskowych), które zaburzają prawidłowy rozwój ucznia i dezorganizują jego zdrowy styl życia;
- inicjowanie i wzmacnianie czynników chroniących (jednostkowych, rodzinnych, rówieńniczych, szkolnych, środowiskowych), które sprzyjają prawidłowemu rozwojowi ucznia i jego zdrowemu życiu (Gańczak Z. B., 2003, s. 168).

Jak zostanie skonstruowany SPP, zależy wyłącznie od grona pedagogicznego. Każda społeczność szkolna ma własne potrzeby i zasoby, tradycje i przyzwyczajenia. Czasami, jak się wydaje, warto jednak zmieniać utarte zwyczaje i wprowadzać nowe. Dla ujednoczenia systemu projektowanych działań profilaktycznych możemy postawić poniższy schemat:

Źródło: J. Szymbalska: Profilaktyka w szkole. Poradnik dla nauczyciela. Wyd. CMPPP, Warszawa 2005

Szkolny Program Profilaktyki jako odpowiedź na realne problemy i zagrożenia w szkole

Projektowanie szkolnej profilaktyki, po refleksji nad celami, uświadomieniu sobie skutecznych strategii, wymaga przemyślenia treści, form i metod różnego rodzaju działań o charakterze profilaktycznym. Pomocną może być np. taka tabela, która zawiera przykładowe czynniki ryzyka:

Czynniki ryzyka występujące w szkole	Jakie działania osłabiają czynnik ryzyka?
Nuda na lekcjach	
Wagary	
Przemoc rówieńnicza	
Brak czytelnych norm dotyczących palenia papierosów w szkole	

Analogicznie można zbudować tabelę dotyczącą czynników chroniących i działań, które je wzmacniają i na które szkoła ma wpływ.

STRUKTURA PROCESU TWORZENIA SPP

Zaprezentowany model konstruowania SPP jest oparty na koncepcji prof. Z. B. Gasia (w: Z.B. Gasia. Szkolny program profilaktyki: istota, konstruowanie, ewaluacja, MENiS, Warszawa 2003).

Faza wstępnej identyfikacji	KROK 1. identyfikacja objawów
	KROK 2. werbalizacja problemu
	KROK 3. teoretyczna perspektywa rozumienia problemu
Faza diagnozy	KROK 4. identyfikacja populacji przeznaczonej do diagnozy
	KROK 5. dobór narzędzi badawczych
	KROK 6. realizacja procedury badawczej
	KROK 7. analiza wyników badań
	KROK 8. werbalizacja zaleceń dla SPP
Faza konceptualizacji programu	KROK 9. określenie celu SPP
	KROK 10. określenie zadań dla SPP
	KROK 11. określenie struktury i treści SPP
	KROK 12. określenie sposobu realizacji.
	KROK 13. określenie strategii ewaluacyjnej

SPP krok po kroku

KROK 1. identyfikacja objawów

Sposobem zidentyfikowania objawu jest zebranie od nauczycieli informacji na temat różnych niepokojących zjawisk w życiu szkoły. Na tym jednak nie możemy poprzestać, gdyż warunkiem identyfikacji objawów jest posiadanie punktu odniesienia, jakim jest wizja prawidłowego rozwoju i zdrowego funkcjonowania ucznia w określonym wieku (zapisane w profilu absolwenta i celach wychowawczych na poszczególnych poziomach wiekowych uczniów). Może się bowiem okazać, że nie wszystko co nas niepokoi jest powalnym odstępstwem od prawidłowego rozwoju uczniów.

KROK 2. werbalizacja problemu

Ważne jest to, że rozpoznaliśmy objaw, ale nie oznaczamy go, że poznaliśmy problem.

Istotą werbalizacji problemu jest potraktowanie objawów jako manifestacji przejawianych przez uczniów problemów, co oznacza odejście od etykietowania ucznia do opisu mechanizmu dysfunkcji trudnego zachowania.

KROK 3. teoretyczna perspektywa rozumienia problemu

Należy założyć, że zachowania problemowe spełniają określone funkcje w rozwoju młodej osoby. Warto w tym miejscu podkreślić, że profesjonalny program powinien być oparty na potwierdzonej naukowo teorii, dotyczącej np. prawidłowości rozwoju młodzieży w okresie dorastania. Odniesienie się do wybranej teorii wyjaśniając istotę dysfunkcji, jej etiologię, umożliwia podjęcie stosownych działań na terenie szkoły.

Możemy się odwołać do niżej wymienionych teorii:

- Teoria społecznego uczenia się – jako społecznie wyuczone zachowanie
- Koncepcja substancji torujących drogę – używanie substancji chemicznych ma charakter fazowy /słaby alkohol – mocniejszy alkohol/
- Koncepcji poprawy reputacji (A. Carroll) - zachowanie nastolatków jest efektem ich dążenia do zaprezentowania się również nikom w określony sposób /odpowiedzialni, pozbawieni skrupułów, agresywni/
- Koncepcji wzmocnienia odporności (A. Fuller) – teoria czynników chroniących i wspierających prawidłowy rozwój
- Teoria zachowań problemowych (Jessor & Jessor)
- Teoria uzasadnionego działania (Ajzen i Fishbein) – używanie substancji psychoaktywnych zależy od aprobaty/dezaprobaty dla tych zachowań u osób znaczących, np. rówieśników, rodziców.

Teoria Zachowań Problemowych (Jessorów), którzy opracowali ją na podstawie wieloletnich badań nad młodzieżą, głosi, że różne zachowania ryzykowne pełni podobną funkcję w życiu jednostki, co zachowania konwencjonalne. Służą zaspokojeniu tych samych potrzeb (np. miłości, akceptacji) lub pozwalają realizować takie same cele rozwojowe (np. uzyskanie niezależności od rodziców). Młodzież, sięgając po substancje psychoaktywne, spodziewa się doświadczyć szeregu doraźnych korzyści (wskazują na to badania). Te korzyści mają dla nich większe znaczenie niż odległe, ich zdaniem, negatywne konsekwencje (za: Z. B. Gajda, 2003).

KROK 4. identyfikacja populacji przeznaczonej do diagnozy

Kluczowymi elementami diagnozy sytuacji szkolnej są:

- dobór grupy badawczej - uczniów, rodziców, nauczycieli oraz innych pracowników szkoły,
- wielkość badanej grupy,
- sposób doboru badanych.

KROK 5. dobór narzędzi badawczych

Do oceny zagrożeń nauczyciele mogą wykorzystać różnorodne narzędzia diagnostyczne (techniki i metody).

Powszechnie stosowane są:

- Ankieta
- Rozmowy indywidualne
- Wywiad
- Obserwacja
- Socjometria
- Analiza osiągnięć szkolnych
- Analiza dokumentacji z uczestnictwem w realizowanych dotychczas programach profilaktycznych w szkole i poza nią
- Analiza dokumentacji szkolnej dotyczącej interwencji profilaktyczno - wychowawczej
- Analiza dokumentacji szkolnej

Wybór metody badawczej zależy między innymi od możliwości badacza (np. czasu, skali i istoty zjawiska). Przy tej okazji chcę przypomnieć bardzo ważne założenie – diagnoz powinna prowadzić osoba ciesząca się zaufaniem badanych, kompetentna i wiarygodna dla danego środowiska szkolnego.

Zebrane wyniki badania należy opracować statystycznie – ilościowo i jakościowo, co pozwoli uniknąć błędów intuicyjnych i wycinkowych analiz. Materiał badawczy – diagnostyczny, pozostawiony w dokumentacji programu profilaktyki szkoły, jest także narzędziem ewaluacji. Daje on obraz stanu wyjściowego, który można na potem porównać z wynikami kolejnymi (np. po zakończeniu zaplanowanego czasu oddziaływań profilaktycznych). Stwierdzone prawidłowości (zdiagnozowane zagrożenia) stanowią podstawę planowania szkolnej profilaktyki, czyli konstruowania programu.

KROK 6. realizacja procedury badawczej

W celu ujednoczenia warunków prowadzonego badania trzeba odpowiedzieć sobie na poniższe pytania:

- Kto daje ankietę?
- Kiedy?
- W jakich warunkach?
- Jaki jest cel badania?

KROK 7. analiza wyników badania

Możemy dokonać analizy jakościowej zebranych wyników - opisy, sprawozdania oraz analizy ilościowej - wykresy, porównania, zestawienia.

KROK 8. werbalizacja zaleceń dla SPP

To inaczej przełożenie uzyskanych danych z przeprowadzonej diagnozy na postulaty, jakie powinny być uwzględnione przy konstruowaniu SPP.

KROK 9. określenie celu SPP

Uwzględniając wyniki badań ankietowych i zebrane informacje sformułowaliśmy cele do SPP. Należy pamiętać, że cel powinien być mierzalny, zgodny z przyjętymi założeniami teoretycznymi /daje oparcie w wiedzy na temat profilaktyki/ i wykorzystywać zalecenia, które uzyskaliśmy z badania, a zatem odpowiada na potrzeby środowiska. Musi się również odwoływać do zwerbalizowanych przejawów dysfunkcyjności w szkole.

KROK 10. określenie zadań dla SPP

Określenie zadań to inaczej określenie szczegółowych działań, jakie zostaną przeprowadzone dla osiągnięcia celu.

KROK 11. określenie struktury i treści SPP

Do kogo adresujemy SPP – ucze , grupa rówie nicza, rodzice, nauczyciele, lokalna społeczno i jakie strategie wykorzystamy w projektowaniu działań – informacyjne, edukacyjne, alternatyw, wczesnej interwencji, zmian rodowiskowych i zmian przepisów społecznych.

KROK 12. okre lenie sposobu ewaluacji

Ewaluacja SPP jest ocen warto ci programu, udziela odpowiedzi na pytania, dotycz ce programu – np. kontynuacji zada lub rezygnacji z niektórych. Dobór metod ewaluacji (jako ciowych, ilo ciowych) wi e si z wykorzystaniem narz dzi badawczych i analiz danych. Planuj c ewaluacj skuteczno ci programu, dobr procedur (i mniej kosztown) jest „pretest – posttest”. Naley pami ta równie o kryteriach ewaluacji i wska nikach. Chocia przestrzeganie pełnej procedury ewaluacyjnej w praktyce przysparza wiele trudno ci, ewaluacja szkolnego programu profilaktyki jest niezbdna do oszacowania jego funkcjonowania i planowania działań profilaktycznych na kolejne lata szkolne.

KROK 13. okre lenie strategii ewaluacyjnej

Zadaniem szkoły jest prowadzenie okresowej ewaluacji SPP. Jej celem jest zbadanie skuteczno ci podj tych działań , dajc wiedz co nale y wzmocni , a co osłabi .

Do podstawowych zada zespołu odpowiadaj cego za przeprowadzenie ewaluacji nale y:

- okre lenie celów ewaluacji,
- szczegółowe zaplanowanie działań ewaluacyjnych,
- zaplanowanie sposobu opracowania i interpretacji wyników ewaluacji oraz ich upublicznienie,
- wnioski do zmiany.

Szkolny program profilaktyki a program profilaktyczny

Zauwa yłam, e do cz sto zdarzaj si nie cisto ci i bł dy wynikaj ce z mylenia tych dwóch terminów (zreszt bardzo podobnych "j zykowo"). Aby ich nie było, przypominam:

program profilaktyczny to odpowiednio dobrane i uporz dkowane tre ci i zadania, które prowadz do konkretnych zmian w jako ci funkcjonowania jednostki lub grupy (Z. B. Ga). O rodek Rozwoju Edukacji w Warszawie prowadzi Bank Rekomendowanych Programów Profilaktycznych.

SPP to system działań profilaktycznych, w który mog by włączane ró norodne programy profilaktyczne, odpowiadaj ce na potrzeby w wyznaczonym zakresie.

Schemat czytelnego programu powinien zawierać :
Szkolny Program Profilaktyki

Lp.	Strategia konstruowania	Przykład zapisu w SPP	
1.	Założenia teoretyczne wyjaśniającej przyczyn występujących problemów oraz wynik diagnozy zachowań problemowych w szkole	SPP opracowany został na podstawie dokonanej diagnozy sytuacji dydaktyczno - wychowawczej w szkole przy użyciu niżej wymienionych narzędzi: <ul style="list-style-type: none"> Ankieta Rozmowy indywidualne Wywiad Obserwacja Socjometria Analiza osiągnięć szkolnych Analiza dokumentacji z uczestnictwem w realizowanych dotychczas programach profilaktycznych w szkole i poza nią Analiza dokumentacji szkolnej dotyczącej interwencji profilaktyczno - wychowawczej Wykorzystane narzędzia oraz wyniki badań znajdują się w dokumentacji szkoły.	
2.	Analiza wyników badań pod względem jakościowym i ilościowym	Po analizie wyników badań dokonano identyfikacji niepokojących objawów w dwóch obszarach: <ul style="list-style-type: none"> naruszania dyscypliny szkolnej niedostosowania społecznego w środowisku uczniowskim 	
3.	Nazwanie problemów występujących w szkole	Na podstawie obserwacji środowiska szkolnego i przeprowadzonej diagnozy dokonano werbalizacji problemów w szkole w trzech obszarach: <ol style="list-style-type: none"> Naruszania dyscypliny szkolnej – niska frekwencja na lekcjach, wagarzy, spóźnień, ucieczki z lekcji. Przejawów niedostosowania społecznego w środowisku uczniowskim – używanie alkoholu i innych środków odurzających, Agresja i przemoc rówieśnicza. 	
4.	Sformułowanie zaleceń dla SPP z wykorzystaniem strategii profilaktycznych Poziom profilaktyki uniwersalnej i selektywnej		
Strategie informacyjne	Uczniowie	Nauczyciele	Rodzice
	<ul style="list-style-type: none"> zapoznanie z zapisami statutu szkoły dotyczącymi procedur w sytuacjach ryzykownych zachowań w szkole, informowanie o społecznych i zdrowotnych skutkach uzależnień, 	<ul style="list-style-type: none"> ugruntowanie wiedzy na temat okresu rozwojowego dzieci i młodzieży, poszerzenie wiedzy na temat zachowań ryzykownych umożliwiającej rozumienie zjawiska podejmowania zachowań dysfunkcyjnych, promowanie sukcesów młodzieży na forum klasy, szkoły, lokalnego środowiska, rozpoznanie uczniów z grup ryzyka w klasie, szkole, analiza sytuacji wychowawczej. 	<ul style="list-style-type: none"> zapoznanie z zapisami statutu szkoły dotyczącymi procedur w sytuacjach kryzysowych i konfliktowych, zdobycie wiedzy na temat zachowań ryzykownych umożliwiającej rozumienie zjawiska podejmowania przez młodzież zachowań dysfunkcyjnych, informowanie rodziców o społecznych i zdrowotnych skutkach zachowań dysfunkcyjnych, jakie miały miejsce w szkole.

<p>Strategie edukacyjne</p>	<ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie zajęć adaptacyjno-integracyjnych, • trening asertywności, • doskonalenie umiejętności komunikacyjnych, • kształtowanie postaw opartych na odpowiedzialności za dokonywane wybory i postępowanie. 	<ul style="list-style-type: none"> • bieżąca aktualizacja wiedzy z zakresu prawa owiatowego, • monitorowanie potrzeb w zakresie doskonalenia umiejętności wychowawczych i profilaktycznych, • psychoedukacja, • udzielanie wsparcia w sytuacjach kryzysowych i konfliktowych, • kształtowanie umiejętności pracy z rodzicami ucznia przejawiającego zachowania dysfunkcyjne. 	<ul style="list-style-type: none"> • monitorowanie potrzeb i oczekiwań wobec systemu wychowawczo-profilaktycznego szkoły, • zapoznanie ze statutem szkoły, podstawowymi regulaminami, szkolnym programem wychowawczo-profilaktycznym, • psychoedukacja, odpowiadająca na rzeczywiste potrzeby rodziców, • umożliwienie aktywnej działalności i współdecydowania o życiu szkoły.
<p>Strategie alternatywne</p>	<ul style="list-style-type: none"> • atrakcyjna oferta zajęć pozalekcyjnych, • udział w konkursach przedmiotowych, sportowych i artystycznych oraz wszelkich działaniach alternatywnych • organizacja imprez masowych, wycieczki, biwaki, szkolne festyny rodowe, • organizacja i propagowanie olimpiad, konkursów, zawodów. • praca w organizacjach działających na terenie szkoły, w środowisku lokalnym – samorząd uczniowski, harcerstwo, wolontariat, stowarzyszenia i fundacje, które kreują wiadome prace na rzecz innych, tym samym rozwijają zainteresowania i wzbogacają rozwój osobowości. 	<ul style="list-style-type: none"> • spotkania wychowawcy lub nauczyciela mającego kontakt z uczniem przejawiającym pierwsze objawy zagrożenia niedostosowaniem społecznym z pedagogiem szkolnym, psychologiem, dyrektorem lub specjalistami spoza szkoły. 	<ul style="list-style-type: none"> • organizowanie spotkań konsultacyjnych dla rodziców.

Strategie interwencyjne	<ul style="list-style-type: none"> rozmowy z nauczycielem, wychowawcą, rodzicem, pedagogiem, psychologiem szkolnym. 	<ul style="list-style-type: none"> udzielanie nauczycielom, wychowawcom wsparcia w sytuacji kryzysu. 	<ul style="list-style-type: none"> wskazanie rodzicom osób i instytucji udzielających pomocy i wsparcia w sytuacji kryzysu.
Zmiany rodowiskowe	<ul style="list-style-type: none"> w miarę potrzeb i oczekiwań środowiska szkolnego. 		
Zmiany przepisów	<ul style="list-style-type: none"> w miarę potrzeby modyfikowanie przepisów statutu szkoły. 		
5.	Sformułowanie celu SPP, który uwzględni założenia teoretyczne oraz wyniki diagnozy	MODYFIKOWANIE NEGATYWNYCH POSTAW I PROMOWANIE ZDROWEGO STYLU ŻYCIA	
		<ol style="list-style-type: none"> Ograniczanie i likwidowanie czynników, które zaburzają zdrowy styl życia. Inicjowanie i wzmocnianie czynników wspierających rozwój dziecka. 	
6.	Sformułowanie zadań dla szkolnego programu profilaktyki czyli w jaki sposób będą osiągane cele. Zadania – działania powinny być konkretne i zrozumiałe dla realizatorów szkolnej profilaktyki. Człysto umieszczane są tutaj różne programy profilaktyczne, projekty profilaktyczne, działania alternatywne	<ol style="list-style-type: none"> Doskonalenie kadry pedagogicznej pod kątem realizacji programu profilaktyki szkolnej. Wypracowanie wspólnych zasad i procedur obowiązujących w szkole. Organizowanie przedsięwzięć wspierających uczniów w rozwoju psychospołecznym. Dostarczenie uczniom wiedzy w zakresie ich odpowiedzialności za własne działania, umiejętności i zachowania. Stworzenie warunków do wchodzenia w sytuacje społeczne, ukazanie korzyści wynikających z przestrzegania zasad społecznych. Współpraca z samorządem szkolnym na rzecz wzmocnienia jego roli we współdecydowaniu o ważnych sprawach dotyczących młodzieży. Podejmowanie współpracy z instytucjami wspierającymi szkołę w realizowaniu profilaktyki. Włączenie uczniów i rodziców w akcje lokalne o charakterze profilaktycznym. 	

7.	Określanie strategii ewaluacyjnej SPP	Zadaniem zespołu odpowiadającego za przeprowadzenie ewaluacji należy: <ul style="list-style-type: none"> • określenie celów ewaluacji, • szczegółowe zaplanowanie działań ewaluacyjnych, • zaplanowanie sposobu opracowania i interpretacji wyników ewaluacji oraz ich upublicznienie, • wnioski do zmiany.
----	---------------------------------------	---

Przykład struktury i treści SPP

Obszar: Wagary i niska frekwencja uczniów

Działania	Kto podejmuje działania?	Kiedy?	Monitorowanie
<ul style="list-style-type: none"> • Stała kontrola frekwencji na wszystkich zajęciach. • Wszyscy uczniowie posiadają zeszyty usprawiedliwień, sprawdzanie wiarygodności usprawiedliwień przez rodziców. • Zawiadamianie rodziców o kolejnych nieobecnościach dziecka w szkole (telefoniczne lub listowne). • Do trzech dni nieobecności mogą usprawiedliwić rodzice, powyżej wychowawca respektuje tylko zwolnienia lekarskie. • Rodzic telefonicznie informuje wychowawcę o dłuższej nieobecności dziecka w szkole. • Wprowadzanie „kontrolki obecności” dla tych uczniów, którzy najczęściej opuszczają zajęcia lekcyjne. • Bieżąca kontrola zeszytów przedmiotowych przez rodziców. • Przestrzeganie regulaminu ustalania oceny z zachowania. • Premiowanie uczniów za bardzo dobrą frekwencję. • Wpisywanie punktów ujemnych za ucieczki z lekcji i opuszczanie pojedynczych zajęć. • Rozmowy z uczniami i rodzicami na temat konsekwencji wagarów. 	<p>wychowawcy klas, nauczyciele, rodzice koordynator d/s profilaktyki</p>	<p>przez cały rok szkolny</p>	

ródło

Ga Z. B. (Red.), Profilaktyka uzależnień, WSiP, Warszawa 1993

Ga Z. B. Szkolny program profilaktyki: istota, konstruowanie, ewaluacja, MENiS, Warszawa 2003

Ga Z. B. (Red.), Badanie zapotrzebowania na profilaktykę w szkole. Poradnik dla szkolnych liderów profilaktyki, MENiS, Warszawa 2004

Kamińska-Bukowska B. (Red.), Zapobieganie uzależnieniom uczniów, CMPPP MEN, Warszawa 1997

Ostaszewski K., Skuteczność profilaktyki używania substancji psychoaktywnych, Wyd. Naukowe "Scholar", Warszawa 2003

Ostaszewski K., Nowe definicje poziomów profilaktyki, „Remedium” Nr 7-8, 2005

Ostaszewski K., Borucka A., Obszary diagnozy w szkole, „Remedium” Nr 9, 2005

Szymańska J. (red.), Profilaktyka w szkole. Poradnik dla nauczycieli, CMPPP MEN, Warszawa 2005

Szymańska J., Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki, CMPPP, Warszawa 2002

Szymańska J., Co chodzi w szkołach, czyli oferta programów profilaktycznych, „Remedium” Nr 11-12, 2005

Szymańska J., Zamecka J., Przegląd koncepcji i poglądów na temat profilaktyki (w:) G. Wiłkiewicz (Red.) Profilaktyka w środowisku lokalnym - praca zbiorowa,

Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa 2002

Opracowała:

Magdalena Wieczorek, nauczyciel – konsultant ROM-E Metis w Katowicach we współpracy z Marią Bernadą Doradczą metodycznym ds. pomocy psychologiczno – pedagogicznej w Katowicach.